

Keleş, H. ve Tonga, D. (2014). Öğrencilerin vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 61-85.

Geliş Tarihi: 06/01/2014

Kabul Tarihi: 08/09/2014

ÖĞRENCİLERİN VATANDAŞLIK BİLİNCİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ*

Hamza KELEŞ**
Deniz TONGA***

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerde vatandaşlık bilincini etkileyen faktörlere ilişkin öğretmen görüşlerinin bir değerlendirmesini ortaya koymaktır. Nitel araştırma yönteminin temel alındığı bu çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Veriler lisansüstü eğitim yapan ve Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında öğretmen olarak çalışan toplam 11 katılımcıdan toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersi içerisinde geçen vatandaşlık ve insan hakları konularına öğrencilerin büyük ilgi gösterdiklerini, özellikle konuların günlük hayattan seçilmesi durumunda ilgilerinin çok daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Ailelerin vatandaşlık eğitimi konusunda yetersiz ve ilgisiz kaldığı öğretmenler tarafından vurgulanmış ve öğretmenlerin tamamı iyi vatandaş yetiştirmenin aileleri eğitmekten geçtiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenler tarafından özellikle sınav sisteminin (SBS) vatandaşlık eğitimi açısından büyük bir engel teşkil ettiği görüşü dile getirilmiştir. Katılımcılar, veliler ve okul yönetiminin öğrencilerin netlerini yükseltmeleri konusunda kendilerine baskı yaptığını ifade etmişlerdir.

Anahtar sözcükler: Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık, Vatandaşlık Eğitimi, Vatandaşlık Bilinci, İnsan Hakları ve Sorumlulukları.

TEACHER VIEWS ABOUT FACTORS AFFECTING STUDENTS' CITIZENSHIP CONSCIOUSNESS

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate teacher views about factors affecting students' citizenship consciousness. In this study, qualitative research methodology was used and data were collected via semi structured interviews. The data were collected from 11 social studies teachers who are enrolled in postgraduate education and are working as a teacher at public schools of Ministry of National Education. According to the findings the majority of teachers stated that students show great interest to citizenship and human rights subjects mostly in social studies course and their interests are much higher in the case of subjects are selected from everyday life particularly. It was emphasized by teachers that especially families remain inadequate and irrelevant in citizenship education and all of the teachers expressed that training a good citizen is related to training families. It was expressed by teacher that especially testing system (ets) constitutes a major impediment in terms of citizenship education. It was expressed that parents and school management apply pressure on students to increase their nets.

Key words: Social Studies, Citizenship, Citizenship Education, Citizenship Consciousness, Human Rights and Responsibilities.

* Bu çalışma Prof. Dr. Hamza Keleş danışmanlığında tamamlanan "8. Sınıf Öğrencilerinin Vatandaşlık Bilinci Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi" isimli doktora tezinden üretilmiş, 22-24 Kasım 2013 tarihinde, Uluslararası Eğitim ve Değişimde Yeni Yönelimler Sempozyumu'nda, Necmettin Erbakan Üniversitesinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, e-posta: hkeles@gazi.edu.tr

*** Yrd.Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi, e-posta: deniztonga@hotmail.com

1. GİRİŞ

Sosyal bilgiler, Amerika Birleşik Devletleri'nin 20. yüzyıla girerken yaşadığı sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki değişikliklerin doğurduğu sorunlara çözüm bulma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir eğitim alanıdır. Bu dönemde sanayileşme ile beraber köyden kente göç hızlanmış ve halkın yaşam standartları artmıştır; ancak bununla beraber farklı kültürlerde yaşayan insanlar bir arada yaşamak zorunda kalmışlardır (Öztürk, 2009: 23). Dolayısıyla farklı kültürden, ırklardan ve farklı sosyo-ekonomik seviyelerden insanların bir araya gelmesi neticesinde, bunların bir arada huzurlu ve mutlu olarak yaşayabilmeleri için çeşitli çareler aranmıştır. Bu arayışlar beraberinde sosyal bilgiler kavramını ortaya çıkarmıştır.

Nitekim, 1916'da Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi önemli bir rapor yayınlamış ve sosyal bilgileri; "Sosyal bir grubun üyesi olarak insanı ve insan toplumunun gelişimini doğrudan ilgilendiren konular olarak" tanımlamıştır. Ayrıca sosyal yeterlilik ve iyi vatandaşlık kavramlarına vurgu yapılmıştır (Garcia ve Michaelis, 2001: 3). Dolayısıyla sosyal bilgiler dersine yüklenen sorumluluk da açık olarak tespit edilmiş ve sosyal bilgilerin ana amacının, toplumun düzenini sağlayacak iyi vatandaşlar yetiştirmek olduğu belirtilmiştir.

Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren varlık gösteren ve bu denli önemli bir amaç için tasarlanan sosyal bilgiler kavramını anlayabilmek için aşağıda çeşitli tanımlara yer verilmiştir. Bu tanımlardan yola çıkarak tanımların ortak yönlerini bulmaya çalışmak, sosyal bilgileri ve sosyal bilgilerin doğasını anlamak açısından önem taşımaktadır.

NCSS 1921'de, "Sosyal bilgiler, insan ilişkileri ve sosyal konularla ilgili problemlerin çözümünü anlamak, bireylerin haysiyetini ve onurunu korumak için, demokratik bir toplumda bireyin rolüyle ilgili araştırma alanlarını, tarih ve sosyal bilim disiplinlerinin içeriklerini kullanır" şeklinde bir tanımda bulunmuştur. (Akt: Garcia ve Michaelis, 2001: 3). Başka bir tanımda sosyal bilgiler, "İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır." şeklinde tanımlanmıştır (Erden, Tarihsiz: 8). Dönmez (2003: 32-33)'e göre sosyal bilgiler, özellikle vatandaşlık eğitimiyle ilgilidir. Sosyal bilgiler, eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Sosyal bilimler alanından seçilen çeşitli konuların öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun bir şekilde sadeleştirilerek verildiği bir ilköğretim dersidir. Preston ve Herman (1974: 2)'a göre sosyal bilgiler denince akla sosyal bilimlerden oluşturulan bir alan gelmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde sosyal bilgilerin kapsamı oldukça geniştir. İnsanların çevreyle, kurumlarla ve kültürel miras ile ilgili bilinen ve düşünülen her şey sosyal bilgilerin içeriğine katkı sağlamaktadır.

Zaman zaman sosyal bilgiler kavramı üzerinde ortak bir noktada birleşememek çeşitli sıkıntıları beraberinde getirdiğinden NCSS bir tanım yapma zorunluluğu duymuş ve sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır: "Sosyal bilgiler vatandaşlık yeterliliğini geliştirmek için beşeri ve sosyal bilimlerden birleştirilmiş bir derstir. Okul programı içinde, sosyal bilgiler koordineli çalışmaya katkı sağlar ve antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, felsefe, din, sosyoloji gibi bilimlerin yanı sıra, uygun içerikte matematik ve doğa bilimlerini kullanır. Sosyal bilgilerin temel amacı genç insanlara, birbirine bağımlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak karar verme yeteneğini geliştirmek için genç insanlara yardımcı

olmaktır” (NCSS, 1993’ten akt. Doğanay, 2004: 16). 2005 yılında ülkemizde yürürlüğe giren yeni programda sosyal bilgiler şu şekilde tanımlanmıştır: “Bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla, tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerin ve yurttaşlık bilgisi konularının, öğrenme alanlarını yansıtan bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevre ile etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” (MEB, 2005: 46).

Bu tanımlarda ortak olarak, “etkili vatandaşlık” kavramı, sosyal bilgilerin genel amacı olarak ortaya çıkmaktadır. Etkili vatandaşlık, bir ülkenin eğitim sisteminin genel amacı olmasının yanında, okul programları içerisinde bu görev daha çok sosyal bilgiler dersine düşmektedir (Doğanay, 2004: 17). Dolayısıyla sosyal bilgiler dendiğinde akla iyi vatandaş yetiştirilmesinin gelmesinin sebebi de budur. Sosyal bilgiler dersini önemli kılan nedenlerin başında da ona yüklenen anlam ve görev gelmektedir. Nitekim sosyal bilgiler dersinden beklenen, öğrencilere iyi vatandaşta bulunması gereken bilgi, beceri, değer ve tutumları kazandırmaya yardımcı olmasıdır. Bu sebeptendir ki; sosyal bilgiler kavramının kullanıldığı yerlerde vatandaşlık eğitimine genel olarak vurgu yapılmıştır.

1.1. Vatandaşlık Eğitimi ve Vatandaşlık Bilinci

Vatandaşlığın, devlete hukuk bağı ile bağlanarak gerçekleştiği düşünüldüğünde, hak ve sorumluluklarını bilen gerçek bir vatandaş olabilmek için vatandaşlık eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda vatandaşlık eğitiminin temel amacı, kişi ile toplum arasındaki ilişkileri düzenlemek ve bu ilişkilerin yarattığı hak ve yükümlülükler konusunda bireyleri bilinçlendirmektir (Altunya, 2003: 4). Politik sistemlere göre farklılıklar gösterse de vatandaşlık kavramının niteliği genel anlamda 5 kategoride sınıflandırılabilir:

1. Kimlik duygusu,
2. Bazı hakların kullanılması,
3. İlgili sorumlulukların yerine getirilmesi,
4. Kamu işlerine katılım ve ilgi,
5. Temel toplumsal değerleri kabul (Cogan ve Derricot, 2000: 2-3).

Vatandaşlık kavramı, vatandaşlık eğitimi ile daha iyi anlaşılabilir (Kerr, 1999). Vatandaşlık eğitiminin pek çok amacı vardır. Bunlardan bir tanesi bireylerin sosyalleşmesidir. Sosyalleşme insanların buldukları toplumun birer üyesi haline gelme sürecidir. Böylece birey ailesinin, çevresinin ve ulusunun bir parçası olduğu idrakine ulaşır (Kağıtçıbaşı, 2010: 359). Bir ülkenin kanuni ve siyasi ilkeleri vatandaşlık eğitimi kapsamında verilmeye çalışılır. Bu eğitim kamunun iyiliği, kişisel haklar, adalet, eşitlik, doğruluk, vatanseverlik ve ilgili değerleri kapsamaktadır. Vatandaşlık eğitimi, ülkenin siyasi ve hukuk sistemine uygun bilgi, tutum, inanç, değer ve davranışları içerir (Kirschenbaum, 1995’den akt: Akbaş, 2008: 346). Vatandaşlık eğitimi ile ilgili, öğrencilere çeşitli eğitim kademelerinde verilen konular ise şu şekilde özetlenebilir:

- Yöresel ve ulusal yönetim, seçim ve politik kurumlar,
- Eğitim,
- Demokrasi ve katılım,
- Vatandaşların hak ve sorumlulukları,

- Sosyal kurumlar, sağlık ve sosyal refah,
- Ulusal kimlik ve vatanseverlik,
- Eşitlik,
- Değerler, vatandaşlık erdemleri ve ilkeler,
- Güncel olaylar ve medyanın rolü,
- Dünyaya karşı sorumluluklar,
- Bireyleri bilinmeyen bir gelecek için hazırlamak (Halstead ve Pike, 2006: 34-35).

Vatandaşlık eğitiminin içeriği ve kapsamı toplumlardan toplumlara farklılık göstermekle beraber, toplumlar genç nüfuslarını vatandaşlığa hazırlamak ve onların toplum hayatında yer alabilmeleri ile her zaman yakından ilgilenmişlerdir. Günümüzde özellikle demokratik toplumlarda vatandaş yetiştirme konusu giderek büyüyen bir sorun olarak tanımlanmaktadır (Branson, 1998). Vatandaşlık eğitiminde karşılaşılan bu yaygın sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Net bir tanım ve yaklaşım sağlamak,
- Müfredat içinde vatandaşlık eğitiminin konumunu ve durumunu güvence altına almak,
- Öğretmen eğitimi ve öğretmenin hazırlıklı olması,
- Uygun öğrenme ve öğretme yaklaşımlarının çeşitliliğini arttırmak,
- Kaynakların kalitesini ve çeşitliliğini arttırmak,
- Uygun değerlendirme yaklaşımları hakkında karar vermek,
- Daha yaygın olarak etkili bir uygulama geliştirmek ve yaygınlaştırmak,

Gençlerin tutumlarını etkilemek (Kerr, 1999).

Bu sorunlar genel olarak birbiriyle ilişkili olduğundan, birbirinden bağımsız şekilde çözülecek sorunlar değildir. Vatandaşlık eğitimine olan yaklaşımları yeniden gözden geçirmeye, küresel değişimin etkilerini karşılayabilmeye ve bir bütün olarak vatandaşlık eğitimi düşünmeye ihtiyaç vardır. Bunun anlamı sadece tanımların, amaçların ve yaklaşımların incelenmesi değil; aynı zamanda hazırlanan ve öğrencilere genel amaçları ve yaklaşımı ile tecrübe desteği sağlayacak programların hazırlanması gerekmektedir. Bunun için de eğitimsel süreç, öğrenme ve öğretme yaklaşımlarına, tutum, bilgi ve eğitim açısından öğrencilerin ve öğretmenlerin ihtiyaçlarına daha fazla ağırlık verilmeli ve etkili vatandaşlığın ne olması gerektiği hakkında derin bir tefekkür olmalıdır (Kerr, 1999).

İyi vatandaş yetiştirmenin en kolay ve en güvenilir yollarından biri, iyi insan yetiştirmeye öncelik vermekle başlar. Devletin güvenliği de dürüst, içten, sorumluluklarını bilen, başkalarını da kendisi gibi insan gören, kendisine yapılmasını istemediği bir davranışı başkasına yapmayan, iyi insanlarla sağlanır (Foerster, 1993, XIII). Bu konuda Yücel (1978) de iyi vatandaş olabilmek için iyi insan olmanın, insani değerleri yaşamının ve insanın kendisini değerli kabul etmesinin önemine ve insan kıymeti bilinmeyen toplumlarda kıymeti bilinecek insanların yetişmeyeceğine vurgu yapmıştır.

Bu bağlamda, vatandaşlık eğitimi kapsamında okulların öğrencilere bir vatandaşlık bilinci vermeye çalıştığı görülmektedir. Vatandaşlık bilinci, vatandaşlık eğitiminin amacı olduğuna göre, burada akla “Vatandaşlık bilinci nedir?” sorusu gelmektedir. Bilinç, sözlük anlamı olarak “Duyum, heyecan, düşünme ya da başka bir ruh etkinliğiyle

nitelenen durum” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2013). Araştırma kapsamında “Vatandaşlık Bilinci” kavramı üç boyut olarak düşünülmüştür. Bu boyutlar: Bilişsel alan, duyuşsal alan ve davranışsal alandır. Öğrencilerin vatandaşlık ve insan hakları konularında bilgileri bilişsel alanı, hissettikleri duyuşsal alanı, davranışları da davranışsal alanı oluşturmaktadır. Bunların bütünü aynı istikamette yer alması vatandaşlık bilincini yaratmaktadır. Vatandaşlık bilincini daha iyi anlamak için şu sorular sorulabilir?

- Öğrenciler vatandaşlık konuları hakkında neler biliyor?
- Öğrenciler vatandaşlık konuları hakkında neler hissediyor?
- Öğrenciler vatandaşlık bilgilerini davranışa geçirebiliyor mu?

Örnek vermek gerekirse, öğrencilerin hakları ve sorumlulukları hakkında doğru bilgi edinmeleri, edindikleri bilgileri uygulamaları ve uygulamalar neticesinde mutlu olmaları bir bütün olarak vatandaşlık bilincini oluşturmaktadır. Dolayısıyla vatandaşlık bilinci yüksek öğrencilerin doğru bilgi edinmeleri, bilgilerini davranışa dönüştürmeleri ve duyuşsal eğilimlerinin de yüksek düzeyde olması beklenmektedir. Demokratik bir toplumun gereği olarak, vatandaşın sadece, bir yerden bilgi edinmekle yetinmeyip, bu bilgiyi nerede kullanacağını bilmesi istenir (Barth ve Demirtaş, 1997: 1.7). Vatandaşlık ve insan hakları konularında da öğrencilerin hak ve sorumluluklarını, iyi bir vatandaşın hangi özelliklere sahip olduğunu, demokrasinin insan hayatı için önemini ve benzeri konuları bilmeleri, bildiklerini de davranışa dönüştürmeleri beklenmektedir. Bu araştırma ile de bizzat sosyal bilgiler dersinin uygulayıcıları olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek, öğrencilerde vatandaşlık bilinci düzeylerini anlayabilmek ve karşılaşılan sorunları tespit edebilmek açısından önem taşımaktadır.

2. YÖNTEM

Öğrencilerin vatandaşlık bilincini etkileyen faktörleri derinlemesine belirlemeyi ve değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Veriler, lisansüstü eğitim yapmış veya yapmakta olan ve Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmen olarak çalışmış veya çalışan, sosyal bilgiler öğretmenleri veya öğretim elamanları ile yarı yapılandırılmış görüşme kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen bulgular üzerinden içerik analizlerine yer verilmiştir.

Katılımcıların seçiminde ölçüt örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların kullanılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 112). Ölçüt örnekleme, nicel bir çalışmanın sonuçlarına göre derinlemesine bir izleme çalışması yapılmak istendiğinde de kullanılabilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010: 91). Bu çalışmada ölçüt olarak Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda çalışıyor veya çalışmış olmak ve aynı zamanda lisansüstü eğitim yapmış veya yapıyor olmak şartı aranmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların seçimi için öğretmenlik yapmış olmak şartının ve lisansüstü eğitim tecrübesinin ölçüt olarak belirlenmesi, katılımcıların hem okullardaki öğrenciler hakkında bilgi sahibi olmaları, dersleri yürütmüş olmaları hem de bilimsel araştırma süreci hakkında bilgi sahibi olmaları ve sağlıklı gözlem yapabildikleri varsayılarak alınmıştır.

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin kişisel bilgileri şunlardır:

Tablo 1.
Katılımcıların Kişisel Bilgileri

Öğretmen	Cinsiyet	Yaş	Mesleki Kıdem	Eğitim Düzeyi
Ö1	K	27	6	Doktora yapıyor
Ö2	K	35	13	Doktora
Ö3	E	34	7	Yüksek Lisans
Ö4	E	38	2+7	Doktora
Ö5	E	30	8+1	Doktora yapıyor
Ö6	E	29	7+1	Doktora
Ö7	E	32	6	Doktora yapıyor
Ö8	K	33	10	Yüksek Lisans
Ö9	E	29	5+1	Doktora yapıyor
Ö10	E	39	19	Doktora
Ö11	E	39	14+2	Doktora

Tablo1’de görüldüğü üzere katılımcıların 3’ü kadın 8’i erkektir. Yaş aralıkları 27 ile 39 arasında, mesleki kıdemleri 6 yıl ile 19 yıl arasında değişmektedir. Katılımcılardan 4’ü öğretmen olarak çalıştıktan sonra üniversiteye öğretim elemanı olarak geçmiş, diğerleri ise Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı devlet okullarında sosyal bilgiler öğretmeni olarak çalışmaya devam etmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmen ve öğretim elamanlarından öncelikle gönüllü olmaları şartı aranmış, daha sonra da kısaca araştırma hakkında bilgi verilmiş ve öğretmenlere hazırlanan sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerin tümü katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir.

2.1. Veri Toplama Tekniği

Araştırmada verilerin toplanmasında nitel araştırma veri toplama tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. “Görüşme formu, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır” (Patton, 1987: 111; Akt.: Yıldırım ve Şimşek, 2008: 122). Görüşme formu, kişisel bilgiler ve konu ile ilgili soruların yer aldığı iki bölüm olarak hazırlanmıştır. Bu sorular, açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Sorular oluşturulurken, ilgili literatürden ve alan eğitimcilerinden yardım alınmıştır. Böylece sorular sosyal bilgiler programı, aile, vatandaşlık konularına ilişkin öğrenci tutumları ve öğretmen etkinlikleri ve öğretmenlerin önerileri olarak sınırlandırılmıştır. Sorular hazırlandıktan sonra, soruların geçerli ve güvenilir ölçüm yapabilmeleri için 2 alan uzmanından, 2 ölçme değerlendirme uzmanından ve 1 dil uzmanından görüş alınmıştır. Uzmanlardan gelen dönütler ile sorulara son şekli verilmiş ve 2 öğretmen ile ön uygulama yapılmıştır. Uygulamadan elde edilen olumlu sonuç ile görüşme formuna son şekli verilmiş ve esas uygulamaya geçilmiştir.

2.2. Nitel Verilerin Analizi

Katılımcılardan görüşme yolu ile elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde elde edilen veriler derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucunda keşfedilir.

Bu bağlamda, araştırmacı içerik analizi yoluyla verileri tanımlamaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri açığa çıkartmaya çalışır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 227)

Araştırmada katılımcılarla yüz yüze ve telefonla gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş, daha sonra da ses kayıtları dinlenerek yazılı hale dönüştürülmüştür. Kodlamalarda görüş bildiren her bir sosyal bilgiler öğretmeni ve eğitim elemanı için Ö1, Ö2, Ö3, Ö4... şeklinde ifadelerle tanımlanmıştır. Tüm görüşme metinleri okunarak her soru için temalar ve alt temalar belirlenmiştir. Ayrıca çalışmanın belli bölümleri farklı bir kodlayıcıya (alan eğitimcisine) kodlaması için sunulmuştur. Araştırmacının kodlaması ile kodlayıcının kodlaması mukayese edilmiş, farklılıklar için görüş alışverişi yapılmıştır. Kodlamaların, tema ve alt temaların doğruluğunu, güvenilirliğini ve geçerliğini kontrol etmek amacıyla da 2 alan eğitimcisinden ve 2 nitel ölçme değerlendirme uzmanından görüş alınmıştır. Alınan görüşler doğrultusunda analizlere son şekli verilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Kavramsal çerçevede değinildiği üzere sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkış amaçlarından en önemlisi iyi vatandaş yetiştirmeye katkı sağlamaktır. Ülkemizde de zaman zaman isim değişikliği olsa da eğitim programları içerisinde iyi vatandaş yetiştirmek içerikli bir ders muhakkak olmuştur. Öğrencilerde vatandaşlık bilinci oluşumuna sosyal bilgiler dersinin etkilerini çeşitli açılardan tartışmak amacıyla katılımcılara “Sosyal bilgiler dersinin iyi vatandaş yetiştirmeye katkısını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde alt temaların şunlar olduğu görülmektedir: Sosyal bilgiler programı, ders kitapları, akademik kaygı. Aşağıda bu temalara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Programına İlişkin Görüşleri

3.1.1. Sosyal Bilgiler Programı

Sosyal bilgiler programı 2005 yılında yeni bir anlayış ve yeni bir yaklaşımla ülkemizde bütün ilköğretim okullarında ortak bir program çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır. Yeni program ile beraber yapılandırmacı yaklaşıma geçilmiştir. Yani öğrencilere sadece bilgi aktarmaktan ziyade, öğrencilerin bilgileri bizzat kendilerinin yapılandırması ve içselleştirmesi, programın temel amaçlarından biridir. Aşağıda Katılımcıların görüşlerine ilişkin genel bir görünüm verilmiştir.

Tablo 2.

Katılımcıların Sosyal Bilgiler Programına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
Mevcut sosyal bilgiler dersi iyi vatandaş yetiştirmeye katkı sağlıyor.	4
Sosyal bilgiler programı içerisinde yer alan vatandaşlık ve insan hakları konuları yeterli düzeyde ve bir arada değil.	4
Ders saati azlığı ve sınav kaygısı vatandaşlık eğitimini olumsuz etkiliyor.	2
Tarih ve coğrafya konularının fazlalığı vatandaşlık eğitimini olumsuz etkiliyor.	2

Sosyal bilgiler dersinin iyi vatandaş yetiştirmeye katkı sağladığına ilişkin görüşlere katılımcıların şu cümleleri örnek gösterilebilir:

“Sosyal bilgiler dersi kazanımları gereği bireyi hayata hazırlama noktasında öğretim programları içinde önemli bir yere sahiptir. Çocukların toplumsal yapıyı anlama, kültürümüzü tanıma, geçmişini görüp geleceği yönlendirme ve iyi bir tüketici olma anlamında gereken becerileri sağladığı için etkili vatandaş yetiştirdiğini düşünüyorum.”Ö11

“İlköğretim programları içerisinde iyi vatandaş yetiştirme misyonunu üstlenen derslerin başında sosyal bilgiler dersi gelmektedir. Programın genel amaçlarına ve kazanımlarına bakıldığı zaman etkili ve iyi vatandaş yetiştirmede en önemli görev sosyal bilgiler dersine düşmektedir. Disiplinler arası yaklaşım, bu durumu daha etkin kılmaktadır. Diğer branşlara nazaran hayatın her alanına, toplumun her alanına yansıyan öğrenme alanları sayesinde gerçekleştirebildiği açıktır. Tabii ki uygulamalar sosyal bilgiler dersinin niteliğine, özelliğine uygun olursa.”Ö4

“Sosyal bilgiler dersi, ortaya çıkış amacı da düşünüldüğünde vatandaşlık eğitimi açısından temel bir derstir. Çünkü vatandaşlık eğitiminde bazı temel konular bu derste veriliyor. Bu dersle beraber öğrencilerin etkin ve üretken vatandaş olabilmelerine yardımcı olmaya çalışılıyor. Ülkemizin de en büyük sıkıntısının iyi vatandaş yetiştirme noktasında olduğunu düşünüyorum.”Ö7

“Vatandaş yetiştirme sorumluluğu bu derse verilmiş. Diğer derslerle kıyasladığımız zaman bu anlamda en iyi ders sosyal bilgiler dersidir. Özellikle 2005 programından itibaren iyi vatandaş yetiştirme sürecinde bu derse ilişkin somut örnekleri de görebiliyoruz, uygulamada eksikleri bulunmasına rağmen. 6. Sınıftaki demokrasi konularının soyut kaldığını düşünüyorum, öte taraftan da günlük hayata dönük konularda örneğin tüketici hakları konusunda öğrencilerin bilinçlendiğini de görüyoruz.”Ö2

Katılımcılardan bazıları ise sosyal bilgiler programı içerisinde yer alan vatandaşlık ve insan hakları konularının yeteri düzeyde ve bir arada olmadığından kaynaklanan sıkıntılar olduğunu şu cümlelerle belirtmişlerdir:

“Programda yer alan vatandaşlık konularının olumlu olduğunu düşünüyorum. Günlük hayatta kullanabileceği, ailesiyle, arkadaşlarıyla konuşabileceği şeyler açısından sosyal bilgiler dersinin olumlu etkiler yarattığını düşünüyorum. Bununla beraber örneğin, tarih konuları arasında pat diye birden bilim ve sanat özgürlüğü çıkınca çocuk bunu algılayamıyor. Bu konuda sıkıntı yaşıyoruz. Bence vatandaşlığa ilişkin konular ayrı bir ünite olsa daha iyi olur, böyle tarih veya coğrafya konularının arasında yer aldığı zaman öğrenciler anlamakta zorluk çekebiliyor.”Ö3

“Sosyal bilgiler programı içerisinde vatandaşlık ile ilgili konular var ama yeterli değil. 6. ve 7. sınıflarda mesela hak ve özgürlükler ile ilgili konular var ama program bütün olarak değerlendirildiğinde konuların yeterli düzeyde programa serpiştirildiğini söyleyemem.”Ö6

“Konuların çok dağınık olduğunu düşünüyorum. Mesela Osmanlı devleti ile ilgili bir konu anlatılıyor. Oradan geçiyor askerlik görevimiz diye, yani konular çok dağınık olduğu için öğrenci onu artık böyle konu anlatılmış da gereksiz bir kısma geçilmiş gibi artık dersin sonunda böyle oyalanmak için sanki bir şeyler söylüyoruz gibi algılıyorlar aslında.”Ö1

Katılımcılardan iki kişi ise ders saatinin az olması ve sınav kaygısından dolayı vatandaşlık eğitimine yeterince zaman ayıramamanın vatandaşlık eğitimi açısından sıkıntı yarattığını şu şekilde belirtmişlerdir:

“Uygulamada 3 saat yeterli değil. Aslında 4 saat olsa belki de uygulama için uygun şartlar olabilir ama şimdi daha çok yılsonuna kadar programı yetiştirmeye çalışıyoruz. Bu anlamda sosyal bilgiler içerisinde vatandaşlık konuları yer yer serpiştirilmiş. Ama iletişim konusu öyle değil. Çünkü iletişim tamamıyla ders olarak değil, SBS’de çıkacak diye değil, günlük yaşamda karşılarına çıkar diye bakıp derslerimiz yapıyoruz. Ayrıca günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri konuların yer alması öğrencilerde problem çözme becerilerini artırıyor. Ama genel anlamda değerlendirmem gerekirse yeterli olduğunu düşünmüyorum.”Ö8

“Yeni program ve ders kitapları çok iyi niyetle hazırlansa da sınav kaygısı öğretmenlerin belini büken bir kaygı. Velilerin beklentileri de bu yönde oluyor. Veliler de öğrencilerin daha çok soru çözmesini istiyor. Sınav kaygısı olmakla beraber öğrencilerin bu program uygulanırken, dersler işlenirken dolaylı yoldan da olsa bu verilmek istenen değerleri ve becerileri alıyorlar diye düşünüyorum. Mesela tüketici hakları konusunda haklarını öğrencilerin kullandığını görüyoruz yani.”Ö2

Katılımcılardan diğer iki kişi ise sosyal bilgiler programında tarih ve coğrafya derslerine ağırlıklı olarak yer vermenin vatandaşlık eğitimi açısından olumsuz bir durum teşkil ettiğini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Şu anki program tamamen tarih ve coğrafya derslerinin egemenliği altında kalmış durumda. Sosyal bilgiler dersinin iyi vatandaş yetiştirmeye yönelmesi gerekirken daha çok tarih ve coğrafya öğretmeye odaklandığını görüyorum. Bence bu program eskinin biraz daha makyajlanmış hali. Milli tarih ve milli coğrafyadan çok da farkı yok. Ayrıca bu tarih ve coğrafya konularına da iyi vatandaş yetiştirme açısından yaklaşılmamış. Amaç tarih öğretmek. Halbuki yeri geldiğinde bir ekonomi disiplini tarihin önüne geçmelidir. Bugün öğrenci bakkala gittiğinde eğer para üstü fazla alınca bunu geri vermiyorsa burada sosyal bilgiler dersi sorumludur. Biz ise bunun yerine Türkiye'nin iklimini öğretiyoruz.” Ö5
“İyi vatandaş deyince benim aklıma günlük yaşamında insanlara saygı duyan haklarının ve sorumluluklarının bilincinde olan kişiler geliyor. Sosyal bilgiler dersi ile bunu tam olarak gerçekleştirebildiğimizden emin değilim. Mesela Osmanlı tarihi öğretmenin vatandaşlık bilincine etkisi olacağını düşünmüyorum. Ben sosyal bilgiler dersinde daha çok örnek olaylar arıyorum ama göremiyorum daha çok bilgi var. Paralel ve meridyen yetiştirmekle iyi vatandaş yetiştirmenin bir alakası var mı bilemiyorum. Verilen bilgileri gündelik yaşamdan kopuk buluyorum.” Ö10

3.1.2. Ders Kitapları

Yeni sosyal bilgiler programının uygulanmaya başlamasıyla beraber önceden 1 olan ders kitabı; ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabı olmak üzere 3'e yükselmiştir. Öğretmen kılavuz kitabı öğretmene ders içerisindeki etkinliklere ve sınıf içi ve dışı süreçlere ilişkin rehber olmak amacıyla hazırlanmıştır. Öğrenci çalışma kitabı ise ders içerisinde işlenen konuların öğrencilerde daha çok pekişmesi ve daha iyi öğrenilebilmesi amacıyla etkinliklerden oluşan bir kitaptır. Ders kitabı, derslerin işlendiği ana kitap olarak sosyal bilgiler programına uygun şekilde hazırlanan öğretmen ve öğrenci arasında köprü sağlayan bir konumda yer almaktadır. Aşağıda katılımcıların vatandaşlık eğitimi açısından ders kitapları hakkında görüşlerine ilişkin tabloya yer verilmiştir.

Tablo 3.

Katılımcıların Ders Kitaplarına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
Sosyal bilgiler programı ders kitaplarına yansıyor.	3
Sosyal bilgiler programının ders kitabına yansadığını düşünmüyorum.	8

Katılımcılardan bazıları vatandaşlık ve insan haklarına ait kazanımların ve değerlerin ders kitabına yansımalarına ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Programda vatandaşlık ve insan hakları ile ilgili konular aslında var. Ders kitaplarında değil de çalışma kitaplarında vatandaşlık ile ilgili daha çok etkinlikler var bana göre. (Ö1)”
Ben ders kitaplarının programdaki değerleri yansıttığını düşünüyorum. Zaten ders kitapları kazanımlara göre yazılıyor (Ö4).
“2005 yılında yürürlüğe giren programın yine de en beğendiğim kısmı vatandaşlık konuları. Çocukların da hoşuna gidiyor. Ancak kitapta verilen örneklerin öğrencilerin günlük yaşamda görebileceği örnekler olursa daha kolay anlaşılacağını düşünüyorum. Çünkü öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştıkları konuları ders kitabında görmeleri onların çok dikkatini çekiyor.(Ö3)”

Katılımcıların çoğunluğu ise yukarıda ifade edilen görüşlerin aksine, sosyal bilgiler programının ders kitabına yansımadağını şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Ders kitapları programı yansıtması açısından eksik.” (Ö2)
“Ben genel olarak programda yer alan vatandaşlıkla ilgili değerlerin ders kitabına yansımadağını düşünmüyorum. Kazanımlara bakınca ilk başta günlük yaşama daha yakın şeyler görebiliyoruz ama bunlar ders kitabına daha soyut olarak yansıyor, ancak tüketici hakları ders kitaplarına daha somut olarak yansımış (Ö3)”

“Öğretmen kılavuz kitapları kesinlikle öğretmene kılavuzluk etmiyor. Kılavuz kitabının kenarlarına notlar koyarak kılavuzluk edilmez. Öğretmeni de araştırmaya yönlendirmesi lazım. Mantık şu: Eğer zorlanırsan buradaki bilgilerden yararlan.”Ö5

“Programlara baktığımızda kazanımların disiplinler arası bir anlayışla verilmesi gerektiği görülmektedir. Ancak tarih ve coğrafya gibi vatandaşlık konularının da kitaplara yansıtılmasının bu anlayıştan uzak ayrıştırılmış şekilde verildiği görülmektedir.”Ö11

“Programdaki değerlerin ve kazanımların ders kitabına bariz olarak yansıdığını düşünmüyorum. Burada iş öğretmen kalıyor. Ders kitapları daha çok okuma parçalarıyla vermeye çalışıyor. Sadece okumak sınırlı bir şey. Öğrenciler yaparak yaşayarak öğrenebilecekleri bir ders olursa daha yararlı olur. Öğrenci sosyal çevresinde uygulayarak daha kolay öğreniyor.”Ö7

“Sosyal bilgiler programının ders kitabına yansımaları ne yeterli ne de yetersiz. Ders kitapları ideal düzeyde değil ama gene de güzel örnekler var.”Ö8

“Özel yayınevlerini görmedim ama devlet kitapların da yazımla ilgili, konuların ele alınış şekli ile ilgili sıkıntılar var. Ben kitap yazarlarının programın felsefesini anlayamadıklarını görüyorum.”Ö9

“Programda öğrencilere kazandırılmak istenen değerlere ve becerilere bakarsan mükemmel. Ama uygulamada yetersiz. Ders kitapları öğrencilerde vatandaşlık bilinci oluşturma anlamında genel olarak bu değerleri ve kazanımları yansıtmıyor. Zaten bu kadar kısa sürede bu kadar beceri ve değer kazanılması biraz zor.” Ö10

3.1.3. Akademik Kaygı

Her okul yöneticisi ve öğretmeni, öğrencilerinin başarıları ile gurur duymak ister. Bu bağlamda başarı için genel olarak sınavlar ölçüt alınmaktadır. Özellikle, Seviye Belirleme Sınavı sonrası elde edilen istatistikî veriler ile ortaokullarda okullar arası sınav başarısı değerlendirilmektedir. Aileler için de bu başarı büyük önem arz etmektedir, çünkü SBS’den alınacak yüksek bir puan iyi bir lise, iyi bir lise de iyi bir üniversite ve iyi bir iş anlamına gelmektedir. Dolayısıyla da bu sınav türünde başarılı olan okullar ve öğretmenler de büyük ilgi görmektedir. Aşağıda tablo 4’de görüldüğü üzere katılımcıların tamamı sınav konusunda baskı gördüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 4.

Katılımcıların Akademik Başarıya İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
Öğrencilerin Seviye Belirleme Sınavı’nda alacakları yüksek puan için üzerimde yoğun baskı hissediyorum.	11

Katılımcılar sınav konusunda üzerlerinde hissettikleri baskıyı ve sınavın vatandaşlık bilinci açısından olumsuz sonuçlar doğurduğunu şu şekilde belirtmişlerdir:

“Önce MEB müdürü geliyor okul müdürüne baskı yapıyor, okul müdürü de bize baskı yapıyor. Şimdi bakıyorsunuz ben değeri kazandıracağım ama orada kaç net yaptığına bakılıyor. Bu sefer herkes test çözmeye yöneliyor, öğretmende boş bulduğu anda test çözdürüyor, mecbursun, onu yapmazsak geliyorlar sen şu değeri kazandırmışsın ve iyi vatandaş yetiştirmişsin demiyor kimse. Niye bunun neti daha yüksek değil diye ona bakıyorlar.”Ö1

“İdarenin temel kaygısı öğrencilerin SBS’deki başarısıdır. Veliler de bizlerden daha çok soru çözmemizi bekliyor.”Ö5.

“Öğretmen derste SBS’ye dönük faaliyetler yapmak için okul ve aile tarafından zorunlu bırakılıyor. Çünkü okulun ve öğrencinin başarısı tamamıyla SBS’ye odaklı. Kimsenin çocuklarının davranışlarına baktığı yok. Bence bu öğretmenlerin tercihi değil, mecbur bırakılıyorlar. Ayrıca öğretmenlerin bu durumdan hoşnut olduklarını düşünmüyorum. Bu baskıyı ben de gördüm. Son sınıfta sürekli test çözdürmemiz gerekiyor. Hâlbuki çocuklardaki davranış problemi daha önemli. Derste tarih ve coğrafya konularına daha çok zaman ayrılıyor ama öğrencilerin onları da tam öğrendikleri şüpheli.”Ö10

“Amacımız aslında iyi vatandaşlar yetiştirmek ama milli eğitim ve öğretmenler olarak öğrencilerin sınavlardan başarılı olmasına yöneldik. Velinin de okul idaresinin de milli eğitimin de öğretmen hakkındaki kıstası sınav başarısı olduğu için öğretmenler olarak sınava daha çok yöneldik. İyi vatandaş yetiştirme konusunda SBS gibi kıstasların olması öğrencilere yararımızı %50 düşürdü.

Sınavda sayısal dersler daha önemli görüldüğü ve sosyal bilgiler basit görüldüğü için dersimiz çok geri planda kalıyor.”Ö6

“Sınav konusu aslında toplumsal bir şey. Mesela sen kaç puan aldın 450. Sen çok zeki bir öğrencisin, akıllısın ve ahlaklısın deniyor. 250 puan aldın, senin zekâ sorunun var, aptalsın gibi etiketler vuruluyor. Tabi bu durum çocuklarda olumsuz bir etki yaratıyor. Dolayısıyla da çocuklar kendi yeteneklerini geliştiremiyorlar. Sınav öğrencilerin yeteneklerini geliştirebilecekleri farklı alanlara dair bir sınav değil. Temel bilgileri ölçen bir sınav. “Çocuklar at yarışı modunda, hangi at daha önde finiş görecektir. Bu durumda öğrencilerin sağlıklı yetişmesine zemin hazırlıyor.”Ö7

“Örneğin bir sınıfım var, çok zeki çocuklar var. Deneme sınavlarında netleri çok yüksek, neredeyse ful yapıyorlar. Ancak yaşam içinde bunların iyi vatandaşlar olduklarını kesinlikle söyleyemem. Çocukların davranışlarına baktığımda inanılmaz sorunlar görebiliyorum. Ama diğer sınıfımın başarısı bunlara göre daha düşük ama davranışları daha düzgün. Öğretmenler olarak da veliler olarak da sınav başarısı yüksek olan bu sınıf daha çok destekleniyor. Çocuk mesela yere tükürmüş, arkadaşları ile kavga etmiş, yerlere çöp atmış. Bu durumu velilere aktardığımızda ama benim öğrencim çok çalışkan diyor.” Ö3

“Yapılandırıcı yaklaşıma geçiyorsanız, diğer aşamada sınavı kaldırmanız gerekiyor. Şimdi program değişti ama ölçme değerlendirme eskisi gibi kaldı. Böyle olunca da programın bir ayağı güdük kaldı. Öğretmen iyi vatandaş yetiştirme ile neden sıkıntıya girsin ki, sınıfta soruları çözüyor. Bu arada SBS den yüksek almak ile vatandaşlık arasında bir bağ yok bence. Biz daha çok öğrencileri bilgi yüklemeye teşvik ediyoruz, iyi vatandaş olmaya değil. Her senenin sonunda SBS'ye ait grafikler yayınlanıyor. Bu grafiklerle ilgili bütün okul müdürleri toplantıya çağırılıyor ve herkesin gözü önünde okullar her alanda sıralamaya sokuluyor. Her okul kaçınıcı olmuş sıralama yapılıyor. Burada öğretmenin başarısı SBS ye göre ölçülüyor. Benim kafamda çeşitli projeler var ama yapamıyoruz çünkü zaman yok. Zaten öğrencilerde aynı şeyi söylüyor. Benim SBS'den daha yüksek puan almam gerekir diyor.”Ö9

3.2. İyi Vatandaş Yetiştirme Sürecinde Ailelerin Öneme İlişkin Öğretmen Görüşleri

3.2.1. Aile Faktörü

Aile, bir bireyin yetişmesi ve eğitim alması sürecinde temeli ve başlangıcı oluşturmaktadır. Çocuk konuşmayı, duygusal paylaşımı ve toplumsal dünyayı ilk olarak aile içinde görmeye ve öğrenmeye başlar. Çocuklar benzer şekillerde öğrenirler; ancak öğrendikleri şeyler aileden aileye değişiklikler gösterir. Çünkü her ailenin kendine has bir hayat görüşü vardır ailelerin çocuklarından ve hayattan beklemedikleri şeyler de birbirinden farklıdır (Bozkurt, 2010: 123).İyi insan, iyi vatandaş yetiştirme sürecinde en önemli unsurlardan birisi ailedir. Genel olarak her insanoğlu gözlerini dünyaya açtığı anda kendisini bir ailenin topluluğun içerisinde bulur. Bununla beraber insan kişiliğinin oluşmasında 0-6 yaş aralığının önemi düşünüldüğünde ailenin önemi de ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda her birey ilk olarak ailesinde eğitim almakta daha sonra okullarla tanışmaktadır. Dolayısıyla ailede alınan eğitimin kalitesi arttıkça öğrencilerin okullardan daha fazla yararlanabileceği düşünülebilir. Ayrıca okuldan alınan değerlerin, becerilerin ve kazanımların çocukta yeterli tesir edebilmesi de yine aile ile doğrudan ilişkilidir çünkü çocuk en çok ailesi ile beraber zaman geçirmektedir.

Okul içinde ve dışında öğretmenler, aileler ile iletişim kurmakta, dolayısıyla da öğrencilerin gelişimi üzerinde aile faktörünün önemini görmektedirler. Bu bağlamda öğretmenlere ve öğretim elemanlarına “Ailelerin öğrencilerde vatandaşlık bilincinin oluşmasına etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların genel görünümü tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5.

Katılımcıların Ailelere İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
Vatandaşlık eğitimi açısından aile son derece önemlidir.	11
Vatandaşlık eğitimi açısından ailelerin eğitim ve sosyo-ekonomik seviyelerinin önemli olduğunu düşünüyorum.	4
Ailelerin vatandaşlık değerine verdikleri değer, vatandaşlık eğitimi açısından eğitim ve sosyo-ekonomik seviyeden daha önemli olduğunu düşünüyorum.	7

Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı öğrencilerde vatandaşlık bilinci kazandırma noktasında ailenin önemine vurgu yapmışlardır. Katılımcılar, öğrencilerde vatandaşlık bilinci oluşmasında ailelerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeylerinin önemli olduğunu şu şekilde vurgulamışlardır:

“Eğitilmiş ailelerin ve sosyo ekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocukları tabii ki haklar ve sorumluluklar konusunda daha bilinçli oluyorlar. Nedeni de ailenin çocuklara okula gelene kadar verdikleri eğitim ve yaklaşım tarzlarındaki hakkaniyetli davranışlar diye düşünüyorum. Ailenin her konuda olduğu gibi vatandaşlık konularında da anlamlı bir etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir.”Ö1

“Ben öğrencilerin iyi vatandaş olarak yetişebilmelerinde aile ve çevre faktörünün çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bir kere öğrenci ailenin çizdiği çerçevenin çok etkisinde kalıyor. Doğal olarak nasıl bir ailede yetişiyorsa o ailenin şekillendirmesiyle sınıfa geliyor. Bu etkiyi birebir gözlemliyorsunuz. Öğrencinin ailesinden aldığı bilgi ile okulda aldığı bilgi çakışıyor. Bu durumda iyi bir öğretmen iseniz düzeltmek söz konusu olabiliyor. Ayrıca öğrencilerin sosyo-ekonomik seviyesinin de önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela adamın geçim derdi var doğal olarak da çocukların iyi vatandaş yetişebilmeleri geri planda kalıyor. Bu tarz sorunların olduğu yerde öğrencilere programın istediği değerleri ve kazanımları kazandırmakta sıkıntı çekebiliyoruz. Sadece sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan yerlerde değil, yüksek olan yerlerde de sıkıntılar olabiliyor. Ebeveynleri en azından okuryazar olan ailelerin dünyaya ve hayata bakış açıları da biraz değişebiliyor.”Ö2

“Ailelerde sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe öğrencilerde vatandaşlık bilincinin arttığını görebiliyorum.”Ö5

“Ailenin sosyo ekonomik düzeyinden ziyade eğitim düzeyi daha önemli, bunu gördüm. Eğitim düzeyi yüksek ailelerden gelen öğrencilerin hak ve sorumluluklar noktasında daha duyarlı öğrenciler olduklarını gördüm. Eğitim düzeyi düşük olan ailelerden gelen çocukların ise haklarını yeterince bilmediklerini ve sorumluluk bilincinin de zayıf olduğunu söyleyebilirim genel olarak. Tabii burada eğitim derken sadece diplmayı kastetmiyorum, bununla beraber kendilerini geliştiren ve eğiten aileleri kast ediyorum.” Ö6

Katılımcıların çoğunluğu ise ailelerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeylerinden ziyade aile yapısının ve ailenin vatandaşlık değerlerine verdiği değer öğrenci üzerinde daha etkili olduğuna ilişkin görüş bildirmişlerdir. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

“Bir çocuğun anne ve babasının üniversite mezunu olmasıyla veya bir çocuğun ailesinin hayvancılıkla uğraşmasıyla vatandaşlık bilinci arasında ilişki olmadığını düşünüyorum. Çok öğrencim oldu, bunlara bakınca vatandaşlık bilinci yüksek olan öğrencilerin aileleri çok çeşitli meslek kollarında çalışıyorlar veya işsiz de olabilirler hatta okuma yazma bilmeyebilirler de. Bunlar da önemli değil. Çünkü çok zengin ailelerin çocuklarında veya eğitim düzeyi yüksek ailelerin çocuklarında çok büyük sorunlar gördüm. Önemli olan ailenin terbiye vermesi. Ailenin bu konuda bilinçli olması ve çocuğunun iyi bir vatandaş olmasını istemesi ile ilgili. Yani diploma ve paradan ziyade ailenin niteliği önemli diye gözlemliyorum.” Ö10

“Bence ekonomiden de eğitimden de önce ailelerin sosyal yaşayışları daha önemli. Bunu veli toplantılarında çok rahat görebiliyorum. Öğrencinin ahlaksal bir sorunu var veya bir şey çalmış. Bunu veliye söylediğimde bana iyi de çocuğum daha iyi nasıl ders çalışabilir diye soruyorlar. Aile daha çok öğrencinin sınav başarısı ile ilgileniyor. Ailenin vatandaşlık bilinci çok daha önemli. Öğrencilerde vatandaşlık bilincinin oluşabilmesi için daha çok ailelerin eğitilmesi gerekiyor. Aile çocukla ilgilenmeyince yalancılık çok önemsenmiyor. Eğer biz çocukları okullarda 8-9 saat tutabilesek okul kesinlikle daha etkili olabilir. Şimdi öğrenci okulda 4-5 saat bir aradayız. Dolayısıyla çocukla az vakit

geçirdiğimiz için onu yeterince etkileme şansımız yok. Onun içinde çocuk ailede ne varsa onu kapıyor.”Ö3

“Ben ailelerin özelliklerinin okuldan da önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela aşırı korumacı veya otokratik ailelerin çocuklarında vatandaşlık bilincinin zayıf olduğunu görüyoruz. Bunlarda vatandaşlık bilinci oluşturmak son derece güçleşiyor. Ama demokratik aile tipinden gelen çocuklar sürekli aile içerisinde karar alırken katıldıkları için onlar da beklediğimiz etkileri yaratabiliyoruz, zorluk çekmiyoruz. Okulda vermek istediğimiz kazanımları onlara daha çok kazandırdığımızı söyleyebilirim. Ekonomik düzeyi düşük ailelerde bu bilinç biraz daha zayıf oluyor ve çocuklarına da o bilinci veremiyorlar. Veli toplantılarında ailelere bu konuda çeşitli uyarılarımız oluyor ama aileler dikkate almıyorlar kendi mevcut yaşam biçimlerini devam ettiriyorlar. Bu noktada okul ile aile arasında iletişim sıkı olursa ancak olabilir. Sadece veli toplantıları ile sınırlı kalmamalıdır.”Ö4

“Velilerin yaşam kalıpları çok önemli. Öğrenciler evde çok tv seyredilmesinden şikayetçiler. Şimdi siz ailelere tv'yi kapat ve 1 saat çocuklarıyla ilgilenin sorunlarını konuşun, dediğin zaman zor geliyor çünkü ailelerin alıştığı bir kalıp var onu kıramıyorlar.”Ö10

“Aileler çocukları diğer çocuklar ile kıyaslıyor. Mesela diyorlar ki ablan veya komşunun kızı SBS'den şu kadar puan aldı, sen alamadın. Aptal! Senden bir şey olmaz diyorlar. Oysa o çocukta bir resim veya müzik yeteneği olabileceğini düşünmüyorlar. Ama aile bilinçli bir aile ise sınavdan önce başka değerleri düşünebiliyorlar. Ailenin tutumu çocuğu doğrudan etkiliyor.”Ö7

“Şimdi sıkıntı şurada, öğrencilere soruyorum. Demokratik bir ailede mi yaşıyorsunuz? Hayır. Okulunuz demokratik mi? Kısmen. Toplumunuz demokratik mi? Kısmen. Buradan da çıkan o ki, toplum olarak biz de demokrasi kültürü daha tam manasıyla oturmuş değil. Bundan dolayı biz ne kadar dersi etkili yapmaya çalışırsak çalışalım, iş biraz havada kalıyor. Biz okulda demokrasinin sadece seçim olmadığını toplum içerisinde de bir otobüse binerken, fırından ekmek alırken bile demokratik davranışlarda bulunup insanların haklarına saygı duymamız gerektiğini anlatıyoruz. Ama çocuk okulda öğrendiği bu bilgiyi ne okulda ne ailede ne de toplumda genel olarak göremiyor, tabi genel olarak.”Ö8

“Bu konuda en önemli faktörün aile olduğunu düşünüyorum. Kesinlikle eğitim aileden başlıyor. Okul ikinci aşama. Çocuk demokratik bir aile kültürü içerisinde büyür ve haklarına saygı duyulursa okulda da bizim işimiz daha kolaylaşıyor. Hazır bulunuşluk seviyesi artıyor. Bu öğrencilerin sosyal katılım becerileri ve kendini ifade edebilme becerisinin yüksek olduğunu net bir şekilde gözlemleyebiliyorum.”Ö8

3.3. Öğrencilerin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Tutumlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tutum bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alan olmak üzere 3 boyuttan oluşmaktadır. Öğrencilerde vatandaşlık bilincine ilişkin tutumlarının oluşması konusunda öğretmen ve öğretim elemanlarına “Okulda öğrencilerin vatandaşlık ve insan haklarına ilişkin bilgilerini, ilgilerini ve davranışlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda temalar “öğrencilerin ilgisi, bilgilerin davranışa dönüşmesi” şeklinde iki temadan oluşmaktadır.

3.3.1. Öğrencilerin İlgisi

Tutum objesine karşı gözlenebilen sinirlenmek, sevmek, hoşlanmamak, kızmak, nefret etmek, heyecanlanma gibi duygusal tepkiler tutumun duygusal boyutunu oluşturmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 113). Aşağıda tablo 6'da katılımcıların, öğrencilerin vatandaşlık ve insan haklarına ilgilerine ilişkin cevaplarının genel bir görünümüne yer verilmiştir.

Tablo 6.

Katılımcıların Öğrencilerin Vatandaşlık ve İnsan Hakları Tutumlarına İlişkin Görüşleri

Görüşler	f
Öğrenciler vatandaşlık ve insan hakları konularına yüksek düzeyde ilgi gösteriyorlar.	10
Öğrenciler sınavda çıkacak konulara daha çok ilgi gösteriyorlar.	1

Katılımcıların çoğunluğu, öğrencilerin vatandaşlık ve insan haklarına ilişkin tutumlarının yüksek düzeyde olduğunu şu şekilde belirtmişlerdir:

“Sosyal bilgiler dersinde geçen tarih konularına göre vatandaşlık konularında daha çok ilgili olduklarını düşünüyorum, daha güncel olduğu için, daha çok hayatın içinden. Gündemde olan bir şeyi kullandığımızda öğrenciler daha çok sorguluyor bu neden oldu diye. Bana göre bilgi düzeyinde kalan konulardansa vatandaşlıktaki güncel konulara daha çok ilgi gösteriyorlar.”Ö1.

“Ben öğrencilerin vatandaşlık ve insan hakları konularına diğer konulardan daha çok ilgili olduklarını düşünüyorum. Hayatın içerisindeki konuları tartıştığımız için çocuklar kesinlikle çok daha ilgili. Sosyal bilgiler içerisinde bir tarih konusuna göre vatandaşlık konularına daha ilgili olduklarını rahatlıkla söyleyebilirim.”Ö4

“Kitapta bahsedilen konular öğrencilerin günlük hayatına hitap ediyorsa ya da günlük hayatında karşılaşılabileceği şeyler ise öğrencilerin dikkatini çekiyor. Bu her konu için geçerli. Mesela demokrasi konusunu anlatırken oligarşi, monarşi diye anlattırsanız öğrenciler için soyut kalıyor. Ama seçim, siyasi partiler felan deyince öğrenciler anlayabiliyor çünkü tv’de görebiliyorlar. Ayrıca bu ilgilendiği alanlarda öğrenciler bilgilerini ve tutumlarını daha çabuk davranışa geçirebiliyorlar. Oligarşi ne ki? Bu nasıl davranışa geçer milattan önce bilmem ne zaman varmış. Şimdi örneği ile öğrenci karşılaşmıyor ki. Ama günlük yaşamda karşılaştığı şeyleri bu demokrasi ile ilgili mi diye sorabiliyor.”Ö2

“Öğrencilerin hak ve özgürlükler konusuna ilgilerinin yüksek olduğunu söyleyebilirim. Bununla ilgili bilmedikleri bir şeyi öğrenince mutlu oluyorlar. Tüketici haklarının kullanımına ilişkin sahip oldukları hakları öğrenince çok şaşırmuşlardı. Hatta bu konuyu anne ve babalarına öğretecekleri için çok heyecanlanmışlardı.”Ö6

“Öğrenciler vatandaşlık konularını teorik olarak görmediklerinden olsa gerek bu konulara daha ilgililer. Çünkü bu konuları öğrenciler günlük yaşamlarında görebiliyorlar ve kendilerine daha yakın görebiliyorlar.”Ö10

Katılımcılardan bir kişi ise öğrencilerin ilgileri ile seviye belirleme sınavı arasında bağlantıyı şu şekilde değerlendirmiştir:

“Öğrencilerde not ve sınav kaygısı daha ağır basıyor. İyi vatandaşlık konusunda çok ilgili olduklarını düşünmüyorum. Ayrıca bilgileri zayıf, bilgiler bazı noktalarda olsa da davranışa geçme konusunda sıkıntılar oluşuyor. Mesela sınavlarda vatandaşlık konuları ile ilgili soru gelecekte ilgililer.”Ö5

3.3.2. Bilginin Davranışa Dönüşmesi

Tutumların bilişsel öğeleri, tutum objeleri ile ilgili gerçeklere dayanan bilgi ve inançlardan oluşmaktadır. Tutum ögesi ile ilgili bilgi, bireyin bu konu ya da konular grubu ile ilgili deneyim geçirmesi sonucu elde edilir. Tutumun davranış ögesi, bireyin belli bir uyarıcı karşısında davranış eğilimlerini yansıtır (Tavşancıl, 2010: 73-77). Aşağıda tablo 7’de, öğrencilerin vatandaşlık bilinci kapsamında bilgilerini davranışa dönüştürmesi konusunda katılımcıların görüşlerinin genel bir görünümüne yer verilmiştir.

Tablo 7.	
Katılımcıların Öğrencilerin Bilgiyi Davranışa Dönüştürmelerine İlişkin Görüşleri	
Görüşler	f
Vatandaşlık eğitiminde edinilen bilgilerin çoğunluğunun davranışa geçtiğini söyleyemem.	10
Çocuklar tüketici hakları konusunda bildiklerini davranışa dönüştürüyorlar.	1

Öğrencilerin vatandaşlık bilincine ilişkin konuları davranışa geçirme konusunda katılımcıların çoğunluğu olumsuz görüş bildirmiş ve şunları ifade etmişlerdir.

“Öğrencilerin sahip oldukları bilgiler de yine öğretmenin dersi ele alışı, kullandığı yöntem ve tekniklere göre değişebiliyor. Dersler sıradanlıktan çıkarsa bilgiler kalıcı hale gelebiliyor.”Ö9
“Davranışa geçme daha uzun süreçli diye düşünüyorum. Böyle birkaç ayda veya bir iki eğitim döneminde kazandırılacak bir şey değil. Yani çocuk ilkokula başladığı andan itibaren, ailesinden gördüğü şeylerle başlayarak çok uzun süreç. Tek bir ders aldı ya da birkaç ay geçti vatandaşlık becerilerini kazandı diyemeyiz o yüzden.”Ö1

“Maalesef bazen ilgiler ve bilgiler davranışa dönüşmüyor. Nöbetlerimiz sırasında, kantinde, spor salonunda öğrenciler üzerinde yaptığımız gözlemlere baktığımızda rahatlıkla birbirlerinin haklarını gasp edebildiklerini, birbirlerine karşı hoşgörüsüz davrandıklarını görebiliyoruz. Davranışa dönüşemeyince de kalıcı tutum oluşmadığını anlıyoruz. Bunun en önemli nedeni ise çocuk sınıfta komuyu özümüyor ama evine gittiği zaman ya da sokağına gittiği zaman eski hayatına geri dönüyor. Süreklilik sağlayamıyoruz. Sadece derste bu konuları vermeye çalışıyoruz. Ders dışında vatandaşlık ile ilgili konuları verebilecek bir okul kültürü yaratamadığımız için kalıcı bir tutuma, davranışa dönüşmüyor. Ben okul kültürünün vatandaşlık bilinci oluşmasında çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bazen öğretmenlerle ortak bir dil konuşmuyoruz. Bir kural konulduğu zaman bunun okulda oturması için çalışan birkaç öğretmen oluyor diğer öğretmenler uğraşmadığı zaman kalıcı hale gelmiyor. Çünkü eğitim sadece sınıfın içerisinde olan bir faaliyet değil. Çocuk okul bahçesinden içeri girdiği andan itibaren çıkana kadar o süre içerisinde bu bilinci kazandırılabilmesi için her şey bir fırsata dönüştürülmelidir. Bunun içinde idarecisi, öğretmeni, hizmetlisi ve kantincisi ile hep beraber ortak hareket etmek gerekiyor. Okulda ortak bir şablon tasarlanmazsa bilgiler davranışa dönüşmüyor.”Ö4
“Ben öğrencilerin bilgilerini davranışa yansıtılabildiklerini düşünmüyorum. Çünkü toplum içerisinde öğrencilerin yaptığı davranışlarının pekiştirilmesi lazım. Mesela öğrenci arkadaşına yardım etmiş ve mutlu bir şekilde eve gidiyor. Evde de arkadaşına yardım ettiğini anlatıyor. Anne baba da “Sen aptal mısın, neden paylaşıyorsun?” derse, çocuktaki yardım değeri sönebiliyor. Aslında çocuklarda ciddi bir potansiyel var ama çevre bunu kısıtlıyor. Ancak aileler, öğretmenler ve okul idaresi aynı paralelde aynı tepkileri verirlerse öğrencilerde istenilen davranışların daha kolay çıkacağına inanıyorum.”Ö7
“Bilgileri ile davranışları arasındaki ilişki tek kelime ile tutarsız. Dersten 5 alan öğrenci ile dersi zor geçen öğrenci arasında vatandaşlık bilinci açısından anlamlı bir farklılık olmadığını görüyorum. Bak bu öğrenci dersten 5’le geçmiş zaten davranışlarından da belli diyemiyorsun. Bunun da sebebini gerçek hayat ile okul arasındaki kopukluğa bağlıyorum.”Ö8
“Her vatandaşımızda olduğu gibi maalesef bildiğimiz şeyleri uygulamak konusunda çocuklarında sorun yaşadığını gözlemlemek zor değil. Yani çoğu zaman bilgi davranışa dönüşmekte zorlanıyor diyebiliriz.”Ö11

Katılımcılardan bir kişi ise öğrencilerin tüketici haklarına ilişkin konularda bilgilerin davranışa dönüştüğünü şu şekilde belirtmiştir:

“Öğrenciler daha çok haklar konusunda bilgileri davranışa geçirebiliyorlar. Özellikle tüketici hakları konusunda haklarını kullanabiliyorlar. Sorumluluklar noktasında bazen bilgilerin davranışa geçmediğini de görebiliyorum.”Ö6

3.4. İyi Vatandaş Yetiştirme Sürecinde Yapılan Etkinliklere İlişkin Öğretmen Görüşleri

Okulda yürütülen eğitim faaliyetleri sınıf içi ve sınıf dışı faaliyetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sınıf dışı etkinlikler de okul içi ve okul dışı etkinlikler olmak üzere ikiye

ayırabiliriz. Öğrencilerde vatandaşlık bilincinin gelişmesi sürecinde okul içinde ve dışında yapılan faaliyetler ve bunların niteliği öğrencilerde çeşitli etkiler doğurmaktadır. Bu bağlamda öğretmenlere ve öğretim elemanlarına “ Öğrencilerde vatandaşlık bilincinin oluşmasına ilişkin sınıf içinde ve dışında hangi etkinlikleri yapıyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplar doğrultusunda “sınıf içi etkinlikler” ve “sınıf dışı etkinlikler” olmak üzere iki tema oluşturulmuştur.

3.4.1 Sınıf İçi Etkinlikler

Katılımcılar, öğrencilerde vatandaşlık bilinci oluşumu için ders içerisinde yaptıkları etkinlikleri şu şekilde değerlendirmişlerdir:

“Öğrenciye proje ödevi verirken araştırma gibi klasik ödevler yerine öğrencinin toplumun içinde yer aldığı konuları daha iyi anlıyor ve vatandaşlık bilinci de gelişiyor. Güncel olayların kullanılması da etkili olabiliyor...Sınıf içinde bazen örnek olayları kullanabiliyorum. Bir öykü verip, sizce iyi bir vatandaş böyle bir durumda ne yapabilir şeklinde etkinlikler olabiliyor. Yalnız bana göre en büyük sorun ders saatinin yeterli olmaması. Ders saati yeterli olmadığı için sadece bilgi boyutunu kazandırmaya dönük şeyler yapılıyor, müfredatı yetiştirmemiz gerektiği için.”Ö1

“Daha çok drama ve canlandırma şeklindeki etkinlikler ile sınıf içerisinde kullandım. Örneğin demokrasi konusunda sınıf içerisinde sandıklar kuruldu.”Ö4

“Vatandaşlık eğitimi ile ilgili daha çok tartışma yöntemini kullanmaya gayret ediyorum. Böylece herkes fikirlerini rahatça ifade edebiliyor. Bazı konularda da drama yöntemini kullanıyoruz. Dramada öğrenci kendini başkasının yerine koyabiliyor. Ayrıca öğrencilere grup olarak araştırma veriyorum. Bilgisayar destekli eğitim yaparak geçmişten günümüze durumu da öğrencilerle beraber izliyoruz. Görsellikten yararlanmanın faydalı olduğunu düşünüyorum.”Ö6

“Sınıfta daha çok gündelik yaşamda karşımıza çıkmış konuları kullanmaya çalışıyorum. Mesela yakın bir zamanda bir deprem olmuşsa bununla ilgili dersi güncel olarak işliyoruz. Bu konuda başarıyı yakaladığımı görüyordum. Bir de örnek olayları sınıfta kullanmaya çalışıyorum. Mesela paylaşma, yardımlaşma değerine ilişkin, kantinden bir şeyler alacaksın ama arkadaşının da parası olmadığını görüyorsun. Böyle bir durumda ne yaparsın, paranı paylaşır mısın, diye sınıf içerisinde öğrencilerle tartışarak bir bilinç oluşturmaya çalışıyoruz. Örnek olayda bizzat çocuğun yaşadığı şeyler olunca yararlı oluyor. Değer yaşamla ilgili bir şey. Yapılan etkinliklerle çocuğun bu değeri içselleştirmesini sağlamaya çalışıyoruz.”Ö7

“Valla bizim de yeterince etkinlik yaptığımızı söyleyemem. Ama genel olarak öğrencilere kazandırmak istediğimiz değerleri yaşayarak göstermeye çalışıyoruz. Mesela iletişim kurarken onlarla empati kurmaya çalışıyoruz, onların fikirlerine saygı duyduğumuzu göstermeye çalışıyoruz. Okul veya sınıf kurallarını belirlerken onların da görüşlerine önem veriyoruz.”Ö8

“Çocuklara verdiğim proje ve performans görevlerini verirken etkili tüketimcilik, çevre bilincini geliştirme, hak ve sorumluluklar gibi konulara yönelmelerini sağlıyorum. Ders içi etkinliklerde ise drama yöntemi, rol yapma ve örnek olay inceleme gibi toplumsal konuları işleyebileceğim etkinliklere yer vermeye gayret ediyorum.”Ö11

3.4.2. Sınıf Dışı Etkinlikler

Öğretmenler genel olarak vatandaşlık eğitimine ilişkin sınıf dışı etkinlikleri yine okul içerisinde kulüp çalışmalarını ile yürüttüklerini ifade etmişlerdir. Aşağıda tablo8’de katılımcıların görüşlerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 8.

Katılımcıların Vatandaşlık Eğitimi Kapsamında Yaptıkları Sınıf Dışı Etkinliklere İlişkin Görüşleri

Görüşler	F
Sınıf dışı etkinlik kullandığımı söyleyemem, daha çok kulüp çalışmalarımı değerlendiriyorum.	10
Bana göre vatandaşlık eğitimi için her yer bir etkinlik alanıdır.	1

Katılımcılardan bir kişi hariç diğerleri vatandaşlık bilinci kapsamında sınıf dışı etkinlikler konusunda yetersiz olduklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Ders dışı etkinliklerde ise biraz pasif kaldım diyebilirim."Ö4
"Özellikle sosyal kulüp çalışmalarında iyi vatandaş kavramı üzerinde durmaya çalışıyoruz."Ö5
"Kulüp bünyesinde yapılan çalışmalarda bunlara dikkat ediyoruz. Ancak bunlar bazen kâğıt üzerinde kalınca etkisiz kalabiliyor."Ö8
"Belli kavramlar çocuklarda soyut kalıyor, onları somutlaştırmakta sıkıntı çekiyoruz. Sadece sınıf içerisinde öğrettiklerimiz vatandaşlık bilinci için yeterli olmuyor. Bunun sınıf dışına çıkması gerekiyor, ders dışı etkinliklerin daha fazla olması gerekiyor."Ö10

Bir katılımcı ise sınıf dışında bulunduğu bütün imkânları kullandığını şöyle ifade etmiştir:

"Ben sosyal ilgiler dersi için her yerin bir etkinlik alanı olduğunu söyleyebilirim. Müzeler, sokaklar, parklar ve insanlarla iletişime geçilen her yer bize malzeme olabiliyor. Mesela müzelerde drama yöntemini kullanmanın öğrenciler üzerinde özellikle de vatandaşlık açısından yararlı olduğunu gözlemleyebiliyorum, en azından kendi uygulamalarıma bakarak. Öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesi için bizzat okul dışı ödevler verdim. Sınıf içerisinde farklı materyaller kullanmadan yapılan derslerin eski programdan farkı kalmayacağını düşünüyorum. Ö9"

Ayrıca öğretmenlere milli eğitim müdürlüğünün, okul idaresinin veya kendilerinin iyi vatandaş yetiştirmeye yönelik projelerinin olup olmadığı sorulmuştur. Öğretmenlerin tamamı bununla ilgili herhangi bir örneğe rastlamadıklarını belirtmişlerdir.

3.5. İyi Vatandaş Yetiştirmeye İlişkin Öğretmenlerin Önerileri

Çalışmanın bu aşamasına kadar katılımcılardan öğrencilerde vatandaşlık bilincinin oluşmasında çeşitli faktörlere ilişkin tecrübe ve tespitleri alınmıştır. Son bölümde ise öğretmen ve öğretim elemanlarına "Öğrencilerin iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerine ilişkin neleri önerebilirsiniz?" sorusu sorulmuş ve alınan cevaplara ilişkin görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

"Program ve ders kitabı açısından öğrencilerin daha günlük yaşayışına dönük, karşılaşılabileceği konular verilmeli. Bununla ilgili etkinliklere ağırlık verilmeli. Vatandaşlıkla ilgili uygulamalara ağırlık verilmeli. Ö2
"Ailelere aile eğitimi verilmeli ama bu Türkiye şartlarında ne kadar gerçekleşir bilmiyorum. Aile çok önemli, öğrenci geliyor okula ve 6 saatini geçiriyor. Burada güzel örnekler görebiliyor. Mesela küfür etmenin kötü olduğunu, şiddetin kötü olduğu biz burada anlatıyoruz. Ama çocuk akşam eve gidince babasının annesini dövdüğünü görünce film orada kopuyor. Sizin 6 saatte vermeye çalıştığımız şeyi geri kalan 18 saat alıp götürüyor. Sorunlu ailelerde özellikle bu değerleri vermek çok zor. Ama ailelere bir şekilde ulaşmak gerekiyor. Bu anlamda aile ziyaretleri olabilir. Burada ailelerin özellikler tespit edilir ve ona göre de çareler üretilebilir. Ben aile ziyareti yaptığımda bunları görebiliyorum. Ö2
"Bence iyi vatandaş yetiştirmek ülkemizin sorunu. Öncelikle sorunlu öğrencilerin aileleri düzeltilmeli. Ailelere vatandaşlık bilinci aşılamadan dersle ve kitapla vatandaşlık bilinci oluşturulabileceğine inanmıyorum. Annesinden ve babasından olumsuz örnekler gören çocuğa hangi etkinlikleri yaparsanız yapın etkili olmaz. Konular günlük yaşamdan görebildiği konulara ağırlık verilirse daha başarılı olunacağını düşünüyorum. Ö3
"Beceri ve değer ayağının ihmal edildiğini düşünüyorum. Beceri ve değer eğitimine değer verilmeli ve dersler de buna göre yapılandırılmalıdır. Ö4"
"Etkinlik havuzu oluşturulup öğretmenlerin istifadesine sunulması gerekiyor. Ders dışı etkinliklere daha çok yer verilmesi gerekiyor. Okulda tüm sınıflarda her hafta veya her ay bir vatandaşlık teması belirlenip farkındalık oluşturacak şekilde işlenmesinin faydalı olacağını düşünüyorum. Ö4"
"Sosyal bilgiler programının sosyal bilgiler alanında kendini geliştirmiş uzmanlar tarafından yeniden yapılandırılması gerektiğine inanıyorum. Ö5"
"Sosyal çalışmalar bağlamında çocuklara hayatı, toplumun gerçeklerini öğretmek, topluma adaptasyonlarını sağlamak zorundayız. Ö5"
"Kitaplarda buna göre yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ö5"
"Sadece programdaki etkinlikler değerlerin kazanılmasına yeterli değil. Öğretmenler olarak biraz daha özverili olmalıyız. Ö6"

- “Öğrencilerin kendilerini ifade edebileceği konulardan yararlanılırsa etkili olacağı kanaatindeyim. Bilgi yüklemek yerine öğrencilerin hayatından kesitler kitaplarda yer almalıdır. Ö6”*
- “Ailelere hayatın sadece sınavdan olmadığı gerçeğine ilişkin semineler verilmeli. Ö6”*
- “Davranış biraz daha ön plana çıkarılmalı ve öğrenciler ödülleriyle teşvik edilmelidir.Ö7”*
- “Öğretmene değer eğitimi konusunda eğitim verilmelidir. Seminerler öğretmenlerin ilgisini çekecek şekilde hazırlanmalıdır, yapmış olmak için yapılmamalıdır. Ö7”*
- “Ailesiz vatandaşlık eğitimi yarım kalır. Aileler bu sürece dâhil edilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Ö7”*
- “Hem diyorsun ki bu ders iyi vatandaş yetiştirmek için hem de sen bu değerleri veremiyorsun. O zaman sıkıntılar var demektir. Onun için programda bu değerleri somut olarak ortaya koymak gerekiyor. Çocuk diyor ki sınavda değerler çıkmadığına göre beni ne ilgilendirir. Ö7”*
- “Bizim öğrencilere kazandırmak istediğimiz değerleri ve demokrasi kültürünü ailenin yaşaması gerekiyor. Ö8”*
- “Sadece sosyal bilgiler dersinde değil, diğer derlerde de vatandaşlık eğitimine ilişkin konular yer almalı. Ders içeriklerinde teoriden çok uygulamaya ağırlık verilmeli. Hatta bir ders sadece bununla ilgili olmalı ve öğrencilere bildiklerini tatbik etme şansı verilmeli. Ö8”*
- “Okul dışında da öğrencilere bu değerlerin yaşanacağı ortamlar hazırlanmalıdır. Ö8”*
- “Yazın öğretmenler için hizmet içi eğitim yerine kamplar yapılabilir. Farklı çevrelerden gelen öğrenciler bir araya gelebilir ve onlar birbirlerini tanırlar hem de eğitimler yapılabilir. Hatta yurt dışından gelen öğrenciler de dâhil edilebilir.Ö9”*
- “Derslerde teoriden ziyade pratiğe de ağırlık verilmeli diye düşünüyorum.Ö9”*
- “Öğrenciler sosyal medyadan daha çok etkileniyor. Sosyal medyayı da kullanabiliriz.Ö9”*
- “Ders kitaplarının tamamıyla öğretmenlere yıkılmasından yana değilim. Kılavuz kitaplar daha çok öğretmenlere rehberlik yapabilmeliler. Öğretmen daha iyisini yapabilir o başka. Ama öğretmenlerin hepsi aynı ayar değil ki. Sırada oturan öğrencinin kabahati ne? Ö10”*

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın sonuçları, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretim elemanlarının öğrencilerde vatandaşlık bilinci oluşmasına yönelik görüşlerini almak amacıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

Sosyal bilgiler dersinin öğrencilerde vatandaşlık bilinci kazandırmasına ilişkin öğretmen görüşleri genel olarak üç tema altında toplanmıştır. Bunlar, sosyal bilgiler programı, ders kitabı ve akademik kaygıdır. Öğretmenler genel olarak sosyal bilgiler 6. ve 7. sınıf programı içerisinde vatandaşlık bilincine ilişkin değerlerin ve kazanımların olduğunu ancak bunların yeterli seviyede olmadığını ve konular arasına serpiştirildiğini söylemişlerdir. Ayrıca programın ders kitabına yansımaları konusunda da öğretmenler ders kitabını yetersiz görmüşlerdir. Özellikle kitaplarda yer alan vatandaşlık konularının soyut kalması ve günlük hayat ile yeterince ilişkilendirilmemesi öğretmenler tarafından vurgulanmıştır.

Diğer taraftan bazı çalışmalarda öğretmenlerin bir bölümü ise ders kitaplarının programı yansıttığı konusunda görüş bildirmişlerdir (Öcal ve Yiğittir, 2007: 60). Gömleksiz ve Cüro (2011) ise sosyal bilgiler dersi öğretim programının kültürel değerlere ilişkin olumlu tutum geliştirmede etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu iki çalışmanın sonuçları, araştırmacıların ulaştığı sonuçlarla zıtlık göstermektedir.

Katılımcılar tarafından özellikle sınav sisteminin (SBS) vatandaşlık eğitimi açısından büyük bir engel olduğu görüşü dile getirilmiştir. Veliler ve okul yönetimi tarafından öğretmenlere, öğrencilerin netlerini yükseltmeleri konusunda baskı yapıldığı da ifade edilmiştir. Öğretmenler iyi vatandaş yetiştirmekten ziyade çok net yapan vatandaş yetiştirdiklerine vurgu yapmışlardır. Ayrıca akademik başarı ile öğrencilerin iyi vatandaş olmaları arasında bir bağlantı olmadığı tespitinde bulunmuşlardır. Bu sonuçlar Ersoy (2007) ve Özdemir Özden (2011)'in ulaştığı sonuçlar ile de benzerlik göstermektedir.

İyi vatandaş yetiştirme sürecinde ailelerin önemine ilişkin öğretmen görüşleri de genel olarak ailelerin yapısı etrafında toplanmıştır. Bütün öğretmenler vatandaşlık eğitimi sürecinde ailenin okuldan daha önemli olduğu konusunda hem fikir görüş bildirmişlerdir. Katılımcılar öğrencilerde vatandaşlık bilinci oluşması konusunda önemli olanın ailenin ne kadar kazandığı veya aile üyelerinin diplomaları olmadığını belirtmişlerdir. Bunun da nedenini öğrencilerin ilk eğitimi ailelerinde almalarına, onlarla çok zaman geçirmelerine ve okulda verilen değerlerin aileler tarafından pekiştirilip pekiştirilmemesine bağlamaktadırlar. Katılımcılar tarafından öğrencilerin ev ortamında var olan değerleri daha çok benimsedikleri belirtilmiştir. Öğretmenlerden az bir kısmı ise öğrencilerde vatandaşlık bilinci için eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyin önemli olduğunu vurgularken, öğretmenlerin büyük bölümü ailenin vatandaşlık değerlerine verdiği önemin çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin bazıları da ailelerde var olan geçim derdinin çocukların eğitimlerine yansıtıldığını tespitinde bulunmuşlardır. Öcal (2011:146) yaptığı çalışmada açlık sınırının altında yaşayan bireylerin vatandaşlık ile ilgili kavramları ve değerleri içselleştirmesinin rasyonel bir yaklaşım olmayacağı, sonucuna ulaşmıştır. Güven, Tertemiz ve Bulut (2009) da vatandaşlık bilincinin oluşmasında elde ettikleri bulgulara dayanarak aile ve okulun en önemli faktörler olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Öğrencilerin vatandaşlık ve insan hakları tutumlarına ilişkin öğretmen görüşleri de öğrencilerin ilgisi ve bilginin davranışa dönüşmesi olmak üzere iki kategori de toplanmıştır. Öğretmenlerin çoğunluğu sosyal bilgiler dersi içerisinde geçen vatandaşlık ve insan hakları konularına öğrencilerin büyük ilgi gösterdiklerini, özellikle konuların günlük hayattan seçilmesi durumunda ilgilerinin çok daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden bazıları ise öğrencilerin ilgilerinin öğretmenenden, ders kitabından veya öğretmenin kullandığı öğretim yöntemlerinden dolayı farklılık gösterdiği tespitinde bulunmuşlardır. Özellikle kullanılan farklı öğretim yöntemlerini öğrencilerin büyük ilgi ile takip ettiği, öğretmenin öğrencilere olan olumlu tutumunun da öğrencilerin bu konulara ilişkin ilgilerini yükselttiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin tamamı öğrencilerin bilgilerini davranışa geçirmeleri konusunda sıkıntılar olduğunu belirtmişlerdir. Bunun da nedenini davranışların aile, okul ve sosyal çevre tarafından yeteri kadar ödüllendirilmemesine, ders saatinin yeterli olmamasına ve bilginin davranışa kısa sürede geçmemesine bağlamaktadırlar. Öğretmenlerin bir kısmı ise öğrencilerin özellikle tüketici haklarını kullanma konusunda hem yeni bilgiler elde etmeye istekli olduklarını hem de tüketici haklarını çarşıda, markette kullandıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin yaptıkları sınıf içi ve dışı etkinliklere ilişkin öğretmen görüşleri ise sınıf içi etkinlikler ve sınıf dışı etkinlikler olmak üzere iki kategoride toplanmıştır. Öğretmenlerin bir kısmı sınıf içerisinde drama, örnek olay yöntemi ve tartışma yöntemini sıklıkla kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin bir bölümü de özellikle sınav kaygısından dolayı dersleri sınavda çıkacak konulara göre ayarladıklarını belirtmişlerdir. Ancak öğretmenler kendi ifadeleri ile sınıf dışı etkinlikler için kendilerini yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir. Sınıf dışı yapılan etkinliklerin daha çok sosyal kulüplerde gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Ersoy (2007) da öğretmenlerle yaptığı çalışmada öğretmenlerin sınıf içerisinde en çok drama etkinliklerine yer verdiklerini en az ise gezi etkinliklerinden yararlandıkları sonucu, bu araştırma sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Bunlarla beraber öğretmenlere “Görev yaptığınız okullarda Milli Eğitim Müdürlüğü, okul idaresi veya sizin yaptığınız vatandaşlık bilinci geliştirmeye yönelik etkinlik veya proje çalışmanız var mı?” yönelik soruya öğretmenlerin tamamı okul idaresi veya Milli Eğitim bünyesinde proje çalışmalarının olduğunu; ancak vatandaşlık eğitimine ilişkin böyle bir proje duymadıklarını ve görmediklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda sadece okulda ve sınıf içinde vatandaşlık eğitimi vermek, belirlenen vatandaşlık bilinci hedeflerine ulaşılması açısından yetersiz kalacak şekilde değerlendirilmektedir.

Öğretmenlerin öğrencilerde vatandaşlık bilinci oluşmasına ilişkin önerileri de genel olarak okul ve aile olarak iki başlık altında toplanmaktadır. Okula yönelik yapılan önerilerde özellikle sosyal bilgiler dersi programında yeni bir yapılandırmaya gidilmesi, tarih ve coğrafya konularının yerine gündelik yaşamı ilgilendiren konulara daha çok ağırlık verilmesi, sınav sisteminin kaldırılması, vatandaşlık konularının dağıtık verilmemesi gibi öneriler yer almaktadır. Aile başlığı altında ise özellikle ailelerin vatandaşlık bilinci konusunda yetersiz kaldığı öğretmenler tarafından vurgulanmış ve öğretmenlerin tamamı iyi vatandaş yetiştirmenin aileleri eğitmekten geçtiğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla katılımcılar, ailelerin eğitilmesi konusunda özellikle devlet eliyle yapılacak olan eğitimler konusunda önerilerde bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay ve A. Öcal. (Editörler) *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Altunya, N. (2003). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Barth, J. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: YÖK Yayınları.
- Bozkurt, V. (2010). *Değişen dünyada sosyoloji*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Branson, M. S. (1998). *The Role of civic education*. 10.01.2014 tarihinde http://www.civiced.org/papers/articles_role.html adresinden alınmıştır.
- Büyüköztürk, Ş. Kılıç Çakmak E.Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cogan, J. J. ve Derricott, R. (2000). *Citizenship for the 21. century*. London: KoganPage.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek. (Ed.). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. Cemalettin Ş. (Ed.). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Foerster, Fr. W. (1993). *İyi insan iyi vatandaş*. (Çev: Müşerref Hekimoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Garcia, J. ve Michaelis, J. (2001). *Social studies for children*. USA: Allyn and Bacon.
- Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1).
- Güven, S. Tertemiz, N. ve Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmen görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 149.
- Halstead, J. ve M. Pike, M. A. (2006). *Citizenship and moral education*. New York: Routledge Taylor & Fransic Group.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kerr, D. (1999). Citizenship education: an international comparison. 15.07.2013 tarihinde http://www.inca.org.uk/pdf/citizenship_no_intro.pdf adresinden alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2005). *İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Öcal, A. ve Yiğittir, S. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kırıkkale örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 8(1), 51-61.
- Öcal, A. (2011). İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin vatandaşlık hakları konusundaki görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 134-149.

- Özdemir Özden, D. (2011). *İlköğretim okullarında çevresel vatandaşlık eğitimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Preston, R.C. ve Herman, W. L. (1974). *Teaching social studies in the elementary school*. USA: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2013). 18.06.2013 tarihinde <http://tdkterim.gov.tr/bts/> adresinden alınmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yücel, H. A. (1978). *İyi insan iyi vatandaş*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Social studies is an educational field emerged as a result of efforts to find a solution to the problems posed by the changes in social, cultural and economic areas that the United States experienced entering the 20th century. Through industrialization during this period, the rural-urban migration accelerated and the population's standards of living rose out; however, in consequence, people from different cultures had to live together (Öztürk, 2009: 23).

In order to understand the concept of "social studies" came into play particularly since the beginning of the 20th century and designed for such an important purpose, various definitions are provided below. Trying to find common aspects of these definitions based on the definition provided below is essential in terms of understanding social science and its nature.

In 1921, NCSS introduced the definition "Social studies use the research areas on the role of individuals in a democratic society as well as the content of history and social science disciplines to understand the solutions of problems about human relations and social issues and to maintain the dignity and honor of individuals". (Ref: Garcia and Michaelis, 2001: 3). In another definition, the social studies was defined as "a field of study in which students are given the basic knowledge, skills, attitudes and values based on the information selected from the disciplines of social sciences in order to raise good and responsible citizens in primary schools" (Erden, Undate: 8).

As a common concept in these definitions, "effective citizenship" is emerging as the overall objective of social studies. In addition to being the general purpose of a country's education system, the effective citizenship confronts us as the main task of the social studies compared to other school programs (Doğanay, 2004: 17).

The concept of citizenship is better understood through citizenship education (Kerr, 1999). There are many purposes of citizenship education. One of them is the socialization of individuals. Socialization is the process of people's becoming a member of their community. Thus, the individual reaches the perception that he/she is a part of his/her family, environment and nation (Kağıtçıbaşı, 2010: 359).

One of the easiest and most reliable way to raise good citizens begins with giving priority to raising good individuals. The safety of a State is also ensured through good people who are honest, sincere, aware of their responsibilities, considering others as a human like themselves and not treating others the way that he/she does not like to be treated (Foerster, 1993, XIII). In this regard, Yücel (1978) has also emphasized that it is crucial to be a good person, to have humanitarian values and to regard oneself as valuable first to be good a citizen and it is not possible to raise valuable people in a society where human are not considered esteemed.

Aiming at an in-depth identification and evaluation of factors affecting students' awareness of citizenship, this study was designed as a qualitative research. The research data were collected by social studies teachers or instructors who had done or is currently doing a master's degree and who has worked or is currently working as a teacher under Ministry of National Education. Content analysis was carried out on the findings obtained. Criterion sampling approach was used in the selection of participants.

Interview form was prepared in two parts where personal information and questions about the issue were asked. These questions consist of open-ended questions. During the preparation process of the questions, we received support from the relevant literature and field educators. Thus, the questions were restricted as social studies curriculum, family, student attitudes towards citizenship issues and teachers' activities and suggestions

The data obtained through interviews made by the participants were analyzed by the content analysis method. The main objective of the content analysis is to reach the concepts and relationships that explains the collected data. The data obtained from the content analysis is subjected to an in-depth processing and the concepts and themes remained unnoticed by the descriptive approach are discovered as a result of this analysis.

The face-to-face and telephone interviews made with participants during the study were recorded through a voice recorder, and then such voice records are listened and converted into writing. In coding, each social studies teacher and instructor delivering an opinion were defined through expressions such as Ö1, Ö2, Ö3, Ö4... All interview scripts were read and thus, themes and sub-themes for each question were identified.

Teachers' perceptions on providing students with citizenship awareness in the social studies course are generally grouped under three themes. These themes are social studies curriculum, course book and academic concerns. Teachers generally stated that in the 6th and 7th-grade social studies curriculum, there were values and gains relating to citizenship awareness however, such values and gains included in the curriculum were not sufficient and were interspersed among the topics. In addition, concerning the reflection of the curriculum to the course books, teachers considered the course book inadequate in this regard. In particular, teachers emphasized that topics relating to citizenship in the course book remained abstract and were not associated sufficiently with the daily life.

Participants expressed their common opinion that especially the examination system (SBS) was a major obstacle in terms of citizenship education. They also stated that parents and the school management pressured teachers with regard to increasing students' points in the SBS. Teachers also emphasized that they raise citizens who have higher points in exams rather than raising good citizens. In addition, they noted that there were no links between academic achievement and students' behavior of being good citizens. These results are also similar to the findings obtained by Ersoy (2007) and Özdemir Özden (2011).

Teachers' perceptions on the attitude of the students towards citizenship and human rights were also collected in two categories including the conversion of students' interests and knowledge to the behavior. The majority of teachers stated that students showed great interest in citizenship and human rights issues contained in the social studies curriculum and their interest was much higher especially when such topics were associated with the daily life. Some of the teachers, however, found that students' interests are varied based on the teacher or course book or the teaching methods employed by the teacher. They also stated that particularly, the different teaching methods used were followed through the great interest of the students and positive attitude of teachers towards students raised students' interest on such topics. All of the teachers stated that students had problems while converting their knowledge into the behavior. They correlate the reason for this issue with the facts that such behavior were not rewarded adequately by the family, school

and social environment, the course hours remained insufficient in this regard and the knowledge was not converted into behavior in a short-time. In addition, some of the teachers expressed that students especially showed a willingness to obtain new information about using consumer rights and they used their consumer rights in the marketplace and at the grocery store.

Teachers' suggestions for creating a citizenship awareness in students were, in general, grouped under two headings as school and family. Among such recommendations made for the school are; restructuring the social studies curriculum, focusing on topics relating to everyday life rather than history and geography, abolition of the examination system and teaching citizenship-related topics as a whole. Under the family topic, however, the teachers emphasized that especially families were inadequately informed on citizenship awareness and all of the teachers stated that raising good citizens could only be achieved through educating families first. Therefore, participants made suggestions for the trainings to be provided by the State for training families in this regard.